

EEN EN ANDER OVER DE „DRUKKERIJ” DER WEESINRICHTING

DS. Kluin verzocht mij voor het jubileumnummer van De Vriend des Huizes iets te schrijven over de geschiedenis van de drukkerij, nu dit tijdschrift 50 jaar is verschenen.

Voor zoover de mij ten dienst staande gegevens en mijn herinnering van meer dan 50 jaar dat mogelijk maken, wil ik aan dat verzoek graag voldoen.

Al heel spoedig nadat de heer van 't Lindenhout, omstreeks 1863, met zijn plannen in zake de weezenverpleging was voor den dag gekomen, gevoelde hij de behoefte om deze in wijder kring dan de kleine Nijmeegsche Evangelisatie bekend te maken.

Enkele kleine circulaires voor de vele vrienden en kennissen, die hij zich op zijn colportage-reizen had verworven, werden door een dezer vrienden, den heer P. J. Milborn, die te Middelburg een zeer kleine drukkerij bezat, gedrukt en het duurde niet lang of het Middelburgsche drukkerijtje had den heer van 't Lindenhout tot grootsten klant.

Vooral de verslagen van de inkomsten der Weesinrichting die bij honderden werden toegezonden aan de vrienden der Inrichting, vereischten heel wat zorg. Tusschen de regels door krijgt men een indruk van het leven op de Stichting. Wat later in de Kroniek in Het Oosten werd medegedeeld, vond toen daarin een plaats. Ik heb hier voor me liggen

het 28ste verslag, gedrukt te Middelburg bij P. J. Milborn en gedateerd 23 Sept. 1870. Dat was het laatste drukwerk te Middelburg verzorgd. Een volgend stukje drukwerk, dat gedateerd is October 1870, is te Nijmegen gedrukt.

't Is stellig de eerste proeve van drukwerk dat de drukkerij der Inrichting afleverde en te typeerend voor de geschiedenis der drukkerij om het hier niet af te drukken. Men vindt het op nevenstaande pagina afgedrukt.

P. J. MILBORN

De stoot, om de kleine drukkerij van Middelburg naar Nijmegen te verplaatsen, ging ongetwijfeld uit van den heer van 't Lindenhout, wiens hoofd altijd vol zat van allerlei plannen. Hij zal b.v. Milborn, evenals van Yperen, Bloemendal en

vele andere hebben overgehaald zich met al wat hij had ten dienste te stellen van de Inrichting in het geloof dat God in alle behoeften zou voorzien. Daar was de vrome Zeeuwsche broeder dadelijk voor te vinden en een deel van de woning in de Brouwerstraat, dat jaren lang had dienst gedaan als Evangelisatielokaal, maar sedert het verhuizen naar Neerbosch — omstreeks 1866 — niet meer zoo tot zijn recht kwam, werd daarvoor ingericht. Het was betrekkelijk een schamele inventaris die broeder Milborn meebracht. Een eenvoudige handpers, etc.

Maar spoedig werd het materiaal, met behulp van vele vrienden, aangevuld.

Twee snelpersen, die echter nog door een paar stevige werklui moesten worden in beweging gebracht, lieten niet lang op zich wachten. En toen kwam er overvloed van werk. Zooals we reeds zagen verscheen 1 Jan. 1871 het eerste nummer van Het Oosten. In 1872 verscheen de eerste Weezenalmanak, die weldra een oplage had van niet minder dan 40.000 ex.

Tegen één kwartje per stuk werden ze door tal van groote en kleine vrienden der weezen aan den man gebracht. Vervolgens verscheen het eene tijdschrift na het andere: Oud en Nieuw, Tehuis, Uit verre Landen, De Geus, Neerbosch' Zondagsblad, Nieuws van het oorlogstoneel (1877) enz. Het laatste blaadje werd, nadat de vrede tusschen Rusland en Turkije gesloten was, omgezet in „De kleine courant”, die tweemaal per week verscheen.

Ook voor Zuid-Afrika werden tal van boeken en tractaten gedrukt en zelfs een Maleisch Nieuw testament. De Zondagsschoolrooster telde vóór er te veel concurrentie kwam op dit gebied, een oplage van 67.000 ex.

De Weezenalmanak zag het aantal koopers sterk slinken sedert de verschijning van den Neerbosch' Scheurkalender, die vele jaren in 20 tot 25 duizend ex. werd geplaatst, en thans nog 17.000 koopers vindt.

Dat de groote verscheidenheid van uitgaven neerkwam op een concurrentie die de drukkerij zichzelf aandeed, zag de heer van 't Lindenhout niet in.

Calculaties, zooals men dat tegen

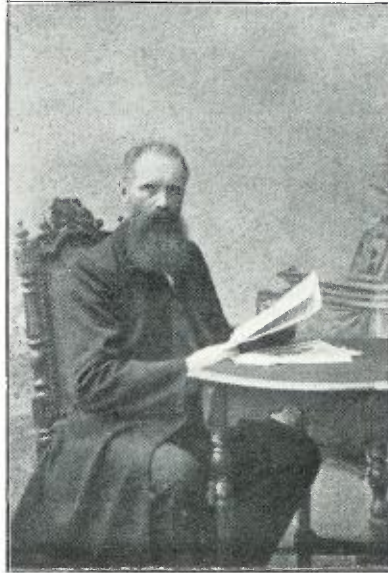
woordig noemt, werden er niet gemaakt. De drukkerij was er nu eenmaal, en wat drukwerk meer inbracht dan de prijs van het papier, was toch eigenlijk pure winst. En er waren altijd tal van weezenvrienden die zich op elke uitgave abonneerden.

Ds. J. Schrijver, de opvolger van v. 't Lindenhout, had een anderen kijk hierop en doekte bij zijn komst alle week- en maandblaadjes op, met uitzondering van Het Oosten en De Vriend des Huizes.

De moeilijkheden, die het gaan van de leerlingen der drukkerij en zetterij naar de stad opleverde, waar ze van 's Maandagsmorgens tot Zaterdagmiddags verbleven, de snelle uitbreiding van deze vakschool en het ideaal om de geheele zaak bijeen en onder toezicht te hebben, waren zoovele redenen om althans een gedeelte van dezen zoo belangrijken tak van werkzaamheden van Nijmegen naar Neerbosch over te brengen. Dit geschiedde omstreeks 1880.

Ten behoeve van het „Nieuwe Plan”, dat altijd een plan gebleven is, was op eenigen afstand van de overige gebouwen een huis gezet, waarvan het voorste gedeelte twee verdiepingen telde en bestemd was tot woning van een der onderwijzers. Maar toen het Nieuwe Plan oud begon te worden zonder dat het werd uitgevoerd, stonden de drie groote daarvoor bestemde vertrekken leeg.

Hier moesten twee snelpersen uit Nijmegen geplaatst, benevens een aantal letterkasten en bokken en onder leiding van een der knechts, Louwerse, die deze onderscheiding wellicht te danken had

S. LOUWERSE

aan het feit, dat hij met een oud-wees was gehuwd, werd de Neerbosche afdeeling opgericht. Merkwaardig is wel dat voor deze afdeeling geen werk uit Nijmegen werd weggenomen, naar nieuw werk werd gezocht. Een tijdschrift: „Goede Woorden”, dat er keurig verzorgd uitzag, en de Neerbosch' Scheurkalender behoorden tot de eerste producten die te Neerbosch werden klaargemaakt. Het eerste werd weldra vervangen door De Vriend des Huizes, dat een twee jaar later voor 't eerst het licht zag. In 1884, nadat de Nieuwe Kapel in gebruik was genomen, werd de drukkerij naar het daardoor leeg gekomen lokaal, thans ontspanningslokaal, overgebracht.

Nu was er ruimte en kon Neerbosch heel ons land voorzien van goedkope volkslectuur, een zaak die de heer v. 't Lindenhout na aan 't hart lag. Inzonderheid voor de verbetering van den volkszang werd veel gedaan. Reeds in de eerste jaren na Milborn's vestiging te Nijmegen verschenen zangboekjes voor school en huis, verzorgd door den heer J. C. de Puy, wiens verdiensten in een tijd toen het er met den volkszang treurig uitzag nooit genoeg zijn gewaardeerd. Latere door hem saamgestelde bundels voor zangvereeningen werden eveneens te Nijmegen-Neerbosch gedrukt. En dan de Neerbosch' Zangen, zoo uitnemend verzorgd en onder ons volk gepropageerd door broeder A. Sneep.

Maar wellicht begeef ik mij nu op een terrein, dat meer tot de geschiedenis der uitgeverij dan tot die der drukkerij behoort.

De aanbouw van een groot complex werkplaatsen, waarbij voor de drukkerij wel de grootste ruimte werd gereserveerd, een ruimte die ook thans nog niet te

klein is geworden, is zeker wel een van de gewichtigste momenten uit de geschiedenis van de drukkerij der Weesinrichting, te meer wijl sedert dien tijd de snelpersen, tot nu toe met de hand gedraaid, door stoom in beweging konden worden gebracht. Neerbosch had nu een „stoomsnelpersdrukkerij” en ontving daarmee de gelegenheid tot een verbazende productie.

De technische leiding der Neerbosche drukkerij, waarvan de afdeeling Nijmegen onder leiding van den heer Milborn spoedig nog maar een onderdeel vormde, berustte vele jaren bij den heer S. Louwerse, een man van wien het mij altijd heeft verbaasd dat hij, die zelfs de gewone lagere school niet geheel doorloopen had, een zoo groote zaak, ook administratief, zoo uitstekend wist te leiden.

Louwerse was een harde werker en gaf daarmee aan de vele leerlingen die hij opleidde een voorbeeld, dat tot navolging prikkelde.

En — een enkele uitzondering daargelaten — zijn jongens hielden van hem, ondanks al zijn eigenaardigheden.

Na de pensioneerij van den heer Louwerse, bleef het met de technische leiding van de drukkerij eenigen tijd sukkelen. Ze kwam in verschillende handen, totdat een jaar of zes geleden de heer P. Mons, een jonge, energieke kracht, daarmee werd belast. Zijn invloed ten goede is reeds voldoende naar buitenaf gebleken.

De algemeene leiding bleef, zooals te begrijpen valt, in handen van de directie der Weesinrichting. Een geheele vernieuwing van de zetterij was het laatste, dat Ds. Schrijver onderhanden nam en waarmee hij het doel, dat hij zich ten opzichte van de geheele

W. BELOGNE

Weesinrichting gesteld had, bereikte.

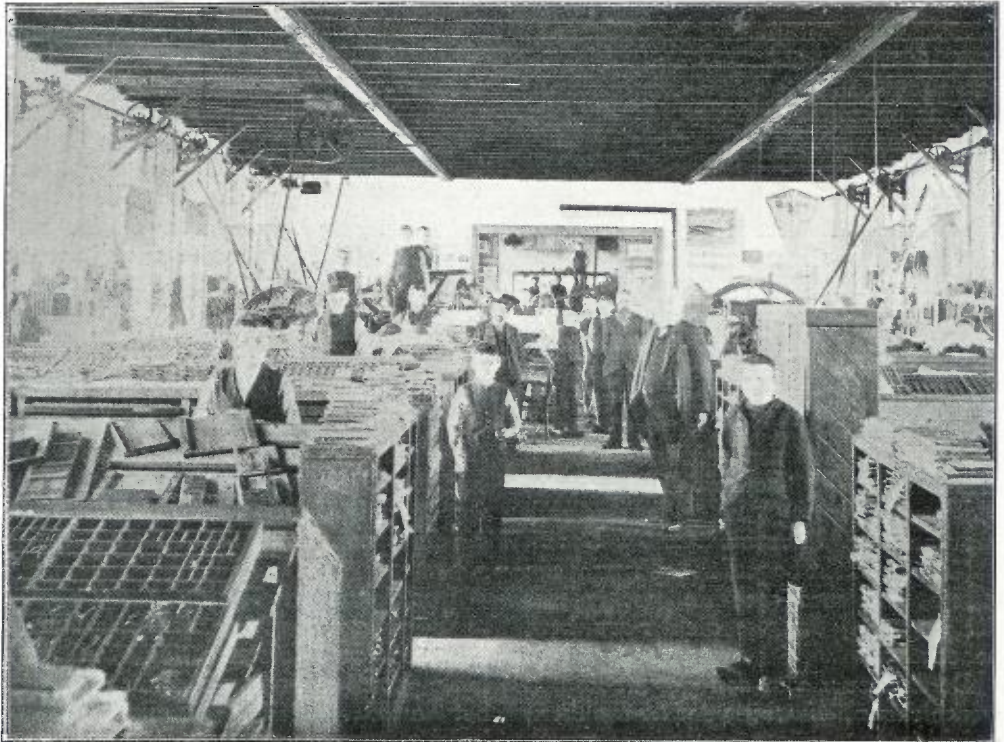
De drukkerij was in den loop der jaren rommelig geworden, de letterkasten, in den timmerwinkel der Weesinrichting vervaardigd, naar het model van die, welke de heer Milborn uit Middelburg had meegebracht, waren wel uiterst solide, en de bokken, ook telkens op eigen werkplaatsen bijgemaakt, waren wel bokken van stavast, maar lomp en onhandig in 't gebruik.

Dat alles werd opgeruimd en vervangen door de moderne zetterij-meebelen van de Lettergieterij „Amsterdam”, waardoor aan ruimte veel werd gewonnen en de drukkerij het nette aanzien verkreeg, dat de bezoekers van thans ongetwijfeld moet frappeeren. De jongens kregen daardoor tegelijk gelegenheid te leeren omgaan met materiaal van den tegenwoordigen tijd.

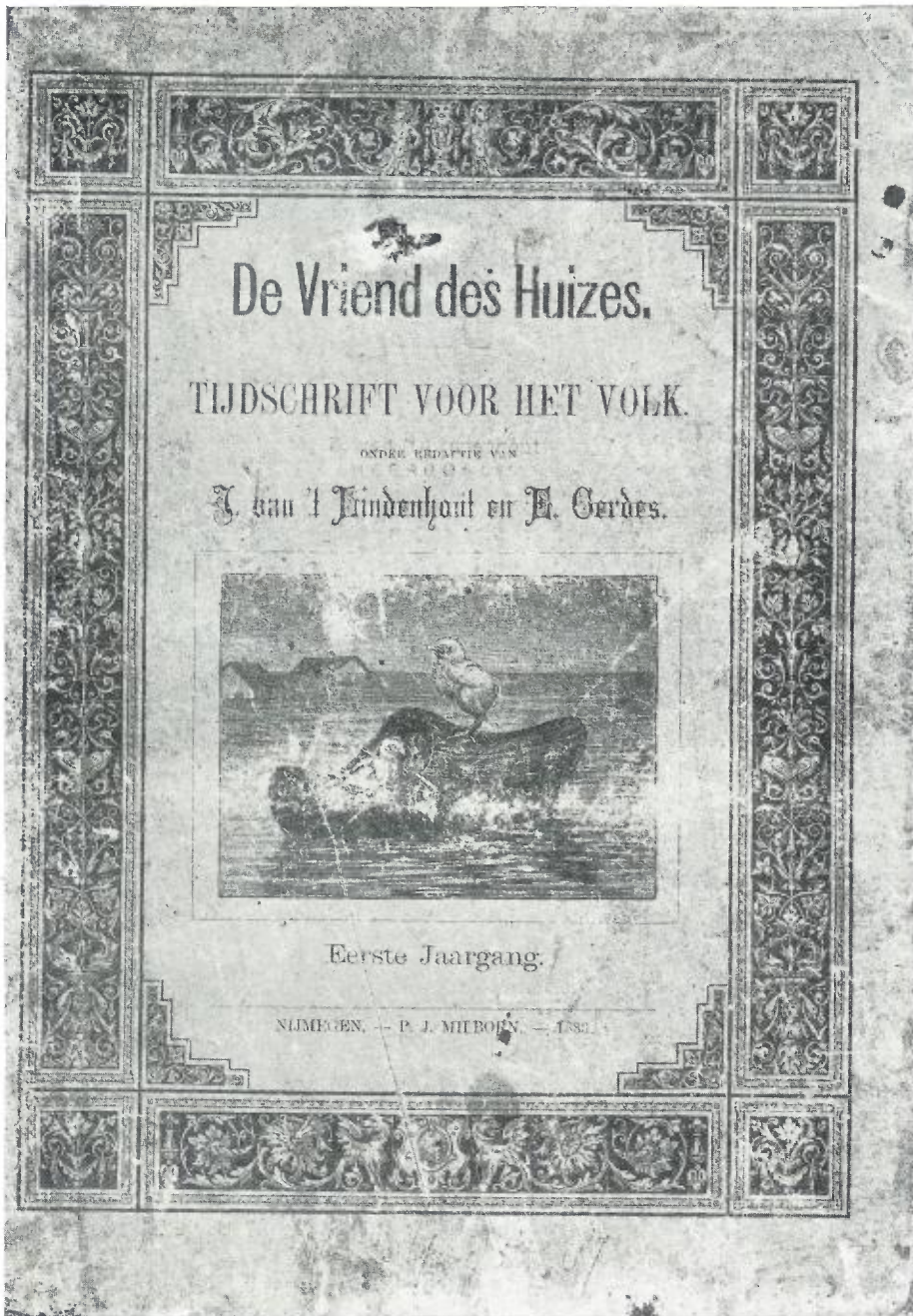
De plaatsing van een moderne snelpers naast de anderen, waarvan de jongste reeds meer dan veertig jaren in gebruik was, en een zware degelpers, waarop nu de schilden van den Scheurkalender in eigen bedrijf gedrukt worden, bleef voorbehouden aan Ds. H. Kluin, die daarmede ongetwijfeld nieuwe mogelijkheden heeft geopend. Dat dit ook aan de opleiding van de drukkersleerlingen ten goede komt, springt in 't oog.

Ten slotte vermelden we als curiositeit, dat de oude drukpers, door den heer Milborn uit Middelburg meegebracht, nog dagelijks dienst doet voor 't trekken van drukproeven, en op de drukkerij in eere wordt gehouden.

Wie Neerbosch bezoekt, verzuime niet die oersolide ouderwetsche handpers te bekijken. Ze vertegenwoordigt een stuk historie, dat niet licht vergeten zal worden.

DE OUDE DRUKKERIJ IN 1900

HET OMSLAG VAN DE EERSTE JAARGANG

Het formaat was toen grooter dan nu, maar al spoedig veranderde de heer Van 't Lindenhout het in het formaat, waarop het tijdschrift thans nog verschijnt, in navolging van Engelse en Duitse magazines. Een zeer gemakkelijk formaat voor de lezers.

DE VRIEND DES HUIZES.

Geïllustreerd Tijdschrift voor het Volk

ONDER REDACTIE VAN

J. VAN 'T LINDENHOUT en E. GERDES.

INTRODUCTIE VOOR DEN VRIEND DES HUIZES.

Alweder een nieuw tijdschrift, hoor ik eenige van onze vrienden al zuchtende in stille of overluid mompelen. Tijdschriften zijn er genoeg. Wel mijn waarde vriend of vriendin, als gij reeds overvloed van christelijke lectuur hebt, dan willen wij u geen lasten meer opleggen om ook dit tijdschrift te lezen, maar dan zult gij ons ook ten goede houden, dat wij u opmerkzaam maken, dat ofschoon onze pers zucht onder alle mogelijke museums en magazijns, nog nooit een klacht wordt gehoord over te veel tijdschriften. Is het omdat deze neutraal zijn? Nu, dan hebben wij u begrepen. Gij wilt dan met volle teugen drinken van deze wateren en nu en dan eens een theelepeltje christelijke tinctuur er aan toevoegen. Maar beklaag u dan ook niet, dat uwe kinderen, uwe dienstboden, enz. hoe langer hoe meer aan het christendom outwend worden. De „Vriend des Huizes” verzoekt zeer vriendelijk een plaats in den familiekring, maar hij wil zichzelven volstrekt niet opdringen. Gij moet hem gaarne binnenlaten en met vreugde ontvangen, of hij heeft veel liever dat gij de deur voor zijn neus dicht doet. De oude man met zijn laag grijs haar en sierlijken baard, die maar een klein gedeelte van zijn vroolijk van blijdschap stralend gelaat laat zien, zijn fonkelende oogen, waarin het jeugdig vuur nog schittert, zij moeten u onwillekeurig aantrekken om hem een hartelijk welkom toe te roepen. Hij komt dan ook slechts twaalf malen in het jaar en al zal hij dan ook dikwerf zeer veel te vertellen hebben, want op 31 bladzijden druks in twee kolommen staat heel wat te lezen, hij zal u nochtans niet vermoeden. Hij zal u spreken van hetgeen noodig is om den weg

te vinden naar het land ver van hier. Daarom gaat hij naar de kerk en verhaalt wat de prediker van het Evangelie zegt van den ouden Bijbel. Hij houdt ook van aangename verpoozingen. Des winters in den huiselijken kring is hij recht op zijn plaats en des zomers in de stilte, onder de schaduw van boom en struik gezeten, geeft hij goede lessen, die hart en geweten raken en den geest van den mensch opleiden tot de plaatsen, waar het gezang der Engelen en der gezaligden wordt vernomen. Hij is een vriend van de heidenen en lijdt met het schepsel Gods, dat in de landen der geestelijke duisternis zucht, mede, en daarom zal het zijn lust zijn te spreken, en te verhalen wat daar in de verre landen onder de heidenen geschiedt en hoe de Heere God den arbeid der zendingen met zijn zegen wil bekronen. Ook zal hij verhalen van de daden van zoovele godvruchtige mannen en vrouwen, die door alle tijden heen geleefd hebben, en die de Heere God gebruikt heeft als middelen in Zijne hand tot uitbreiding van 's Heeren koninkrijk en tot opbouw van zijner gemeente. Hij is geen man, die de wetenschap schuwt; hij wenscht deze beoefend te zien, maar alleen in het licht des Bijbels. Daarom zal hij verhalen wat de natuurwetenschappen in onze dagen ontdekken en daarstellen en zal zijne kolommen tevens openstellen voor allerlei vragen om christelijk en maatschappelijk gebied. Voor zoover ons de beantwoording dier vragen mogelijk is, zult gij, die in dit tijdschrift ontmoeten. Ziedaar; een klein program van hetgeen de „Vriend des Huizes” wil geven. Hij komt tot u in een passend gewaad, met een nette omslag en iedere maand zal hij

vier of vijf platen te zien geven. De prijs waarvoor de „Vriend des Huizes” uwe woning telkens wil binnenkomen is franco per post f 3.— 's jaars. Om het halfjaar zal over de abonnementsgelden worden beschikt.

Ziet mijn waarde vrienden, een kleine introductie voor den „Vriend des Huizes.”

Wilt gij hem een plaats geven onder uwe maandschriften? Hij vraagt zeer bescheiden hierom, temeer daar zijn komst het groot doel heeft, mede te helpen aan de verzorging van de 630 weezen, die in de Weesinrichting te Neerbosch worden vorpleegd.

J. VAN 'T LANDERHOEF.

WAT DE VRIEND DES HUIZES IS.

Op zekeren Zondagmiddag zat een klein gezelschap in de huiskamer van den kruidenier, die op den hoek van de grootte markt woont. Daarbuiten was het guur, en de sneuwwolken dwarrelden op en neer in het luchttruim, als hadden zij geen lust op den grond neer te vallen en wüden zij liever in aanraking komen met de kleeding en het aangezicht der haastige voorbijgangers. Het was een winterdag, die den wandelaar een hulvering door de leden loeg en hem haastig naar huis dreef.

In de huiskamer had men niets te lijden van het gure weer daarbuiten. De kachel brandde, de warrate verspreide zich door het vertrek en elk der huisgenooten gevoelde zich zeer behagelijk, te meer, daar er reden in overvloed was, om God te danken voor de verrechten, die zij genoten. Slechts nu en dan schudde de huisvrouw medelijgend met het hoofd, als zij een blik door het venster wierp en de witbesneeuwde voorbijgangers zag.

Eensklaps ging de huisschel over, daar de winkelaar wegens den Zondag op het nachtslot gedaan was, en toen de dienstmaagd de deur had geopend, trad er een heer binnen, die „Br.!” wat een weer, Aaltje!” zei, haar goeden dag wenschte, met beide voeten op de mat stampte en zich de sneeuw van de kleeders schudde.

„Is de familie thuis?” vroeg die heer.

„Jawel, mijnheer. Ga u maar naar de huiskamer. U weet immers den weg,” voegde Aaltje er vriendelijk bij.

„Nu, dit was ook zoo. Hij was de vriend des huizes en wist dat zijn bezoek welkom zou zijn, vooral, daar hij kwam deelen in de vreugde, die het gezin vervulde. De

oudste zoon van den kruidenier was gisteren door zijn examen gekomen, en zou nu spoedig aan het hoofd eener christelijke school geplaatst worden.

Hartelijk werd de vriend ontvangen en temeer waardeerde men nu zijn bezoek, daar hij niettegenstaande het gure weder toch gekomen was, om zijne gelukwenschen bij die der anderen te voegen.

„Ik had niet gedacht dat u gekomen zoudt zijn,” zeide de huisvrouw.

„En waarom niet? Om die paar vlokjes sneeuw en de morsige straten? Oeh, dat blijft maar kort buitenop zitten en er komt niets van naar binnen. Neen, ik zou geen ware vriend des huizes geweest zijn, wanneer ik niet bewezen had blijde te zijn met de blijden. 't Is waar, ik had het met een briefje kunnen afdoen, maar mijn bezoek is u zeker veel aangenamer. Als vriend des huizes kom ik zelf, want dan eerst ben ik in de gelegenheid u mijne blijdschap bekend te maken.”

Dit geschiedde dan ook, en de vreugde der huisgenooten werd hierdoor zeer verhoogd, terwijl het ook den zoon des huizes niet aan zegenbeden ontbrak.

Onderwijl de gasten druk met elkander in gesprek waren, trad een der jongste dochters van den kruidenier de kamer binnen en ging regelrecht op haren vader toe, dien zij met een bedrukt gelaat iets in 't oor fluisterde.

„Ga maar naar tante,” zeide de vader, „en zeg haar, dat ik straks wel eens bij haar zal komen.”

Het meisje ging heen, en nu deelde de kruidenier mede, dat zijne zuster sedert een paar dagen ernstig bekommerd was